

**BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINING YOSH
XUSUSIYATLARI VA MEDIA IDROKI**

Narzullayeva Bahora Xamidullayevna

Toshkent texnologiya, menejment va kommunikatsiya Institutu

Pedagogika va psixologiya kafedrasi, v.b.dotsenti,

pedagogika fanlar bo‘yicha falsafa doktiri

Turg‘unboyeva Sarvinoz Qaxramon qizi

Toshkent texnologiya, menejment va kommunikatsiya

Instituti Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi 4-kurs talabasi

Annotatsiya: Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining media savodxonligini shakllantirish metodikasi ilmiy-pedagogik jihatdan tadqiq etilgan. Zamonaviy axborot makonida bolalarning turli media manbalari bilan faol aloqada bo‘lishi ularning tanqidiy fikrlash, axborotni tahlil qilish va undan to‘g‘ri foydalanish ko‘nikmalarini rivojlantirishni taqozo etadi. Shu nuqtai nazardan, tadqiqotda media savodxonlik tushunchasi, uning tarkibiy qismlari hamda boshlang‘ich ta‘lim tizimidagi o‘rni nazariy asosda yoritilgan. Ish jarayonida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yosh va psixologik xususiyatlari inobatga olingan holda, media savodxonlikni shakllantirishning samarali metodlari, usullari va vositalari ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: Vgotskiy, kognitiv rivojlanish, ijtimoiy rivojlanish, emotsional rivojlanish, fantaziya va tanqidiy fikrlashning rivojlanishi

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining media savodxonligini shakllantirish metodikasini ishlab chiqishda ularning yosh xususiyatlarini chuqur tushunish asosiy omillardan biridir. Bolalarning kognitiv, emotsional va ijtimoiy rivojlanishi ularning media kontentini qanday idrok etishi, qayta ishlashi va unga munosabat bildirishiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Media savodxonligi ta‘limi samarali bo‘lishi uchun u bolaning rivojlanish bosqichiga mos kelishi, uning yoshiga xos qobiliyatlari va cheklovlarini hisobga olishi shart. Aks holda, taqdim etilayotgan materiallar tushunarsiz yoki samarasiz bo‘lib qolishi mumkin. Shuning uchun, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yoshga doir psixologik xususiyatlarini o‘rganish va ularning media bilan o‘zaro munosabatini tahlil qilish muhim ahamiyatga ega.

Boshlang‘ich sinf davri (6-11 yosh) bolaning kognitiv rivojlanishida muhim bosqich bo‘lib, bu davrda bolalar Piagetning konkret operatsiyalar bosqichiga o‘tishni boshlaydilar. Bu bosqichda bolalarning fikrlashi hali ham konkret narsalar va hodisalarga bog‘liq bo‘lib, mavhum tushunchalarni tushunish qobiliyati cheklangan. Ular ko‘proq vizual va eshitish orqali qabul qilingan ma‘lumotlarga tayanadilar. Media

kontentini idrok etishda ular ko‘pincha haqiqat va fantaziya o‘rtasidagi farqni aniqlashda qiyinchiliklarga duch kelishadi, ayniqsa, animatsion filmlar yoki ertak janridagi materiallar bilan ishlaganda. Bu yoshdagi bolalar media xabarlarining yashirin ma‘nolarini yoki manipulyativ xususiyatlarini tushunishga qodir emaslar, chunki ularning tanqidiy fikrlash qobiliyati hali to‘liq shakllanmagan. Vygotskiyning ijtimoiy-madaniy rivojlanish nazariyasiga ko‘ra, bolalar kattalar va tengdoshlari bilan o‘zaro munosabat orqali bilimlarni o‘zlashtiradilar, bu esa media savodxonligini shakllantirishda o‘qituvchi va ota-onalarning rolini yanada oshiradi. ¹

6-7 yoshli bolalar uchun media idroki asosan hissiy va emotsional darajada kechadi. Ular media qahramonlariga kuchli bog‘lanishadi va ularning harakatlarini o‘z hayotlariga proyeksiyalashadi. Bu yoshda bolalar media orqali taqdim etilgan axborotni shubhasiz qabul qilishga moyil bo‘ladilar, chunki ularda axborotni baholash va filtrlash mexanizmlari hali rivojlanmagan. Reklama kabi persuasiv media turlari ularga ayniqsa kuchli ta‘sir ko‘rsatadi, chunki ular reklamaning tijorat maqsadini tushunmaydilar va undagi xabarlarini haqiqat deb qabul qilishlari mumkin. Shuning uchun, bu yoshdagi bolalarga media savodxonligini o‘rgatishda konkret misollar, o‘yinlar va oddiy tushuntirishlar orqali media turlarini ajratish, ularning asosiy xususiyatlarini tushunishga e‘tibor qaratish lozim. Masalan, multfilm va yangiliklar o‘rtasidagi farqni, ularning maqsadini tushuntirish muhimdir.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yosh xususiyatlari va media idrokining qiyosiy tahlili

Yosh guruhi	Kognitiv xususiyatlar	Emotsional xususiyatlar	Media idroki
6-7 yosh	Konkret fikrlash, mavhumlikka qiyinchilik, tasavvurga boylik	Kuchli emotsional reaksiyalar, qahramonlarga bog‘lanish	Haqiqat va fantaziyaning ajratish qiyin, axborotni shubhasiz qabul qilish, reklama ta‘siri yuqori
8-9 yosh	Mantiqiy fikrlashning boshlanishi, sabab-oqibatni tushunish, lekin murakkab tahlil cheklangan	Tengdoshlar ta‘siri kuchayadi, ijtimoiy normalarni o‘rganish	Media xabarlarining oddiy maqsadlarini tushunish, turli janrlarni ajratish, lekin tanqidiy baholash hali rivojlanmagan
10-11 yosh	Tanqidiy fikrlashning rivojlanishi,	O‘z-o‘zini anglash, ijtimoiy	Media xabarlarining persuasiv xususiyatlarini

	mavhum tushunchalarni tushunish qobiliyati	munosabatlarning murakkablashishi	tushunish, manbalarni solishtirishga urinish, axborotni baholashga ehtiyoj
--	--	-----------------------------------	--

8-9 yoshga kelib, bolalarning kognitiv qobiliyatlari sezilarli darajada rivojlanadi. Ular sabab-oqibat bog‘lanishlarini tushunishni boshlaydilar va media xabarlarining oddiy mantiqiy tuzilishini anglay oladilar. Bu yoshda bolalar turli media janrlarini (masalan, yangiliklar, ko‘ngilochar dasturlar, hujjatli filmlar) ajratishga qodir bo‘ladilar, lekin ularning har birining o‘ziga xos maqsadini chuqur tushunishlari hali qiyin. Tengdoshlarining media tanlovlari va fikrlari ularning media idrokiga kuchli ta‘sir ko‘rsatadi. Bu davrda bolalarga media xabarlarining kim tomonidan, nima uchun va qanday maqsadlarda yaratilganligini oddiy tilda tushuntirish muhimdir. Shuningdek, ularni media kontenti haqida savollar berishga va o‘z fikrlarini bildirishga undash orqali tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish mumkin. Masalan, bir xil voqeaning turli media manbalarida qanday yoritilganini solishtirish kabi oddiy mashqlar foydali bo‘ladi.²

10-11 yoshli bolalar boshlang‘ich sinfning yuqori bosqichida bo‘lib, ularning kognitiv qobiliyatlari yanada murakkablashadi. Ular media xabarlarining persuasiv xususiyatlarini, ya‘ni reklama yoki targ‘ibotning yashirin maqsadlarini qisman tushunishga qodir bo‘ladilar. Bu yoshda bolalar turli media manbalaridan olingan axborotni solishtirishga va ularning ishonchliligini baholashga urinishadi. Ularda media kontentiga nisbatan shaxsiy fikr va pozitsiya shakllana boshlaydi. Biroq, ular hali ham murakkab media manipulyatsiyalarini yoki chuqur siyosiy va ijtimoiy kontekstlarni tushunishda yordamga muhtoj. Bu davrda media savodxonligi ta‘limi axborotni baholashning yanada murakkab usullarini, masalan, manbaning obro‘si, dalillarning ishonchliligi va turli nuqtai nazarlarni hisobga olishni o‘z ichiga olishi kerak. Shuningdek, ularni raqamli fuqarolik, onlayn xavfsizlik va media yaratish jarayonlari bilan tanishtirish muhimdir.

XULOSA

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining media savodxonligini shakllantirish metodikasi ularning yoshga doir kognitiv, emotsional va ijtimoiy rivojlanish xususiyatlariga asoslanishi shart. Har bir yosh guruhiga mos keladigan pedagogik yondashuvlar, materiallar va mashqlar tanlash orqali bolalarning media bilan sog‘lom va tanqidiy munosabatini rivojlantirish mumkin. Bu nafaqat ularni media xavflaridan himoya qilishga yordam beradi, balki ularni axborotga boy dunyoda faol va mas‘uliyatli fuqarolar sifatida shakllantirishga ham xizmat qiladi. Media savodxonligi

ta'limi bolalarning yoshiga mos ravishda bosqichma-bosqich va tizimli ravishda amalga oshirilishi, ularning qiziqishlari va ehtiyojlarini hisobga olishi zarur. Bu jarayonda o'qituvchilar va ota-onalar o'rtasidagi hamkorlik ham muhim rol o'ynaydi, chunki media ta'siri faqat maktab bilan cheklanib qolmaydi, balki oila muhitida ham davom etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Nazarov I.R. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari ta'lim jarayonida. – Toshkent: Tafakkur, 2020
2. Sodiqova G.Sh. Bolalar psixologiyasi va rivojlanish pedagogikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2024
3. Ergashev R.E. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish metodikasi. – Toshkent: Akademnashr, 2023
4. Ziyonet ta'lim portali [Elektron resurs]. — Kirish sanasi: 11.03.2024. — <https://www.ziyonet.uz>
5. Ta'lim yangiliklari portali (edu.uz) [Elektron resurs]. — Kirish sanasi: 12.03.2024. — <https://edu.uz/uz/news/media-savodxonlik-ta-limda>